

**BIBLIOTECA, SPAȚIU POLIMORF, PLURIVECTORIZANT
ÎN LITERATURA CONFESIVĂ ROMÂNEASCĂ**

Drd. VALENTINA SILVIA COPÎNDEAN (HAIDUC)
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Abstract: *The library is not just a room where books are kept and read, but a polymorphic, plurivectorized space which mediates continuous metamorphoses, thus becoming a place of identity withdrawal. In fact, this polymorphic space is like a center in which a being throbs with life, beauty, love and from which vectorial rays are scattered in all directions towards knowledge, fulfillment and bliss. Thus, a library becomes an intermediate space between utopia - the most beautiful of the worlds possible - and heterotopia - the movement of man from one space to another. In fact, this sanctuary full of books is the only place that generates a deep sense of space.*

Keywords: *space, polymorphic space, identity, library, spaceless, book, metamorphosis, utopia, heterotopia;*

Biblioteca nu este doar o încăpere în care se păstrează și se citesc cărți, ci este un „*spațiu polimorf* [...] un spațiu cu multiple fațete, un spațiu fluid, produs al unui nestăvilat apetit de insolitare, loc plurivectorizat, în continue metamorfoze”¹, un loc al retragerii identitare. De fapt, acest „*spațiu polimorf*” este asemenea unui centru în interiorul căruia ființa palpită de viață, de frumusețe, de iubire și din care se răspândesc acele raze vectoriale împrăștiate în toate direcțiile spre cunoaștere, spre împlinire, spre beatitudine. Biblioteca devine astfel un spațiu intermediar între utopie – cea mai frumoasă dintre lumile posibile – și heterotopie – deplasarea omului dintr-un spațiu în altul. De fapt, acest sanctuar plin de cărți este singurul loc care generează un profund sentiment al spațiului.

Simbolică ca bibliotecii o înfățișează drept „un fel de tezaur disponibil, rezerva noastră de cunoștințe”², găzduind „câte o cărțuție veche, misterioasă, de obicei scaldată în lumină, care simbolizează cunoașterea în sensul plinar al cuvântului, adică experiența trăită și înregistrată.”³ Astfel, pentru un scriitor, biblioteca devine încrustarea (a)spațială a identității sale creatoare, întrucât, biblioteca este statornică în ființa scriitorului mai presus de spațiu, fiind aspațială și atemporală deopotrivă.

Jorge Luis Borges și-a „imaginat întotdeauna Paradisul sub forma unei biblioteci. Alte persoane consideră că ar fi o grădină, alții și-l pot închipui ca un palat; eu l-am imaginat întotdeauna ca o bibliotecă; și aici mă aflu eu. Era, într-un fel, centrul celor nouă sute de mii de cărți în numeroase limbi și în același timp mi-am dat

¹ Aurel Pantea, *Poezie română contemporană. Suport de curs*, Alba Iulia, p. 11.

² Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*. Vol.I A-B, București, Editura Artemis, 2007, p.192.

³ *Ibidem*, p. 192.

seama că abia puteam să descifrez copertile și structura cărților.”⁴ Într-adevăr, biblioteca este un paradis, este raiul pe pământ, cel mai prețios dar al divinității oferit muritorilor care au descoperit prin prisma acestuia calea spre veșnicie. Tot Jorge Luis Borges propune ”să ne gândim la ceea ce a spus Emerson despre o bibliotecă. El a spus că o bibliotecă este un cabinet magic în care există multe spirite vrăjite. Aceste spirite se trezesc atunci când le chemăm. Cu alte cuvinte, dacă nu deschidem o carte – care, literal și geometric, este un volum – rămâne un lucru între alte lucruri. Însă când o deschidem, când cartea întâlnește pe cititorul său, atunci are loc actul estetic; altminteri cartea este ceva mort.”⁵ Paradisul este însuflețit de carte și cititorul său deopotrivă. Fără a fi deschisă, citită, trăită, cartea este un simplu obiect inert, increat, o potențialitate încremenită: nu e ființă, nici neființă, ci e ființa de dinainte de ființă. Doar atingerea cititorului ar anima-o și i-ar conferi puteri nebănuite: „când deschizi o carte, ea zboară și tu odată cu ea [...] Citind și zburând, ceea ce e unul și același lucru, nu faci decât să desenezi harta magică a propriului tău suflet. Ai știut că ești atât de complicat? Ai fi bănuțit că trăiesc atât de multe lumi în tine?”⁶ Cartea are capacitatea de a-l purta pe cititor prin spații și lumi nemaivăzute, dar și prin sine însuși, prin oglinzi când concave, când convexe, diminuând sau amplificând perspectivele și modul în care acesta se raportează la lume: o percepe drept utopie sau heterotopie?

Într-un discurs despre spații, *Des espaces autres*, Michel Foucault a conceptualizat două tipuri de lumi: utopiile și heterotopiile. În timp ce utopiile sunt definite drept spații imaginare, aspațiale, perfecte, generatoare de plenitudine, cele mai fericite lumi, însă imposibil de localizat, heterotopiile sunt acele spații opuse utopiilor, care reflectă o realitate concretă, tangibilă, localizabilă sau „cea mai populară formă de dimensionare socială”. Totuși, între utopii și heterotopii există o corespondență reliefată prin intermediul oglinzii ca spațiu simbolic, întrucât oglinda este și ea un spațiu aspațial, un loc fără loc, asemenea increatului, ființa de dinainte de ființă, o utopie: „în oglindă mă întrezăresc acolo unde nu mă aflu, într-un spațiu virtual, imaginar care se deschide în spatele cortinei. Eu sunt chiar aici, iar acolo este locul în care nu mă aflu, însă există o gamă de nuanțe care mă fac vizibil acolo, care îmi permit să mă găsc acolo unde de fapt sunt absent: aceasta este utopia oglinzii. Dar oglinda este, de asemenea, o heterotopie, întrucât oglinda există și neutralizează poziția pe care o ocup în realitate [...] Oglinda funcționează ca o heterotopie înfățișând simultanspațiul pe care îl ocup în momentul privirii în oglindă ca fiind absolut real, armonizat cu tot spațiul înconjurător, dar și absolut ireal, din moment ce pentru a fi percepută imaginea mea trebuie să treacă prin acest punct virtual care se află acolo.”⁷ De fapt, termenul „heterotopie” vine din câmpul semantic medical și semnifică „deplasare sau poziție anormală a unui organ”⁸. Extrapolând puțin sensurile lexemului, putem privi heterotopia drept spațiu care explică, din punct de vedere simbolic, plasarea unei

4 Jorge Luis Borges, *Cărțile și noaptea*, Ediție îngrijită, prefață și traducere de Valeriu Pop, Editura Junimea, 1988, p. 11, Conferința *Poezia sau frumusețea ca senzație fizică*.

5 *Ibidem*, p. 26.

6 Mircea Cărtărescu, *A patra inimă*, în volumul *Care-i faza cu cititul?*, București, Editura Arthur, 2010, pp. 89-90.

7 Michel Foucault, *Des Espaces Autres. Heterotopias*, 1967;

<https://cinedidac.hypotheses.org/files/2014/11/heterotopias.pdf> accesat în 2.04.2021.

8 *** *Dicționar Explicativ al Limbii Române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

persoane în alt loc decât cel real, firesc, palpabil. Astfel, asemuirea cu oglinda care reflectă imaginea ființei – o imagine inversată, dar prezentă – înfățișează heterotopia ca pe un speculum ce creionează simultan un spațiu și inversul său spațial, ființa oglindită regăsindu-se simultan în ambele spații.

Dar heterotopia ar putea fi percepută drept un spațiu identitar? Cum ar putea ființa să se regăsească într-un spațiu invers în raport cu cel real? Răspunsul ar putea fi decriptat tot în oglinda care „nu are drept funcție numai pe aceea de a reflecta o imagine; sufletul devenit oglindă perfectă participă la imagine și, datorită acestui lucru, suferă o prefacere. Există deci o configurare între subiectul contemplat și oglinda care îl contemplă. Sufletul sfârșește prin a participa la frumusețea spre care se deschide”⁹, deoarece „reflectarea luminii sau a realității [...] introduce o anumită doză de iluzie”, oglinda fiind „instrumentul iluminării”, „simbolul înțelepciunii și al cunoașterii”. Așa cum contemplarea în oglindă poate pătrunde până în adâncul sufletului, și heterotopiile pot fi spații de deschidere lăuntrică spre zonele abisale ale ființei.

În anatomia textului literar confesiv, orice rupere din matca sa originară poate deveni o heterotopie, o deplasare nefirească a omului din spațiul și timpul său. Fiecare mutare îi prilejuiește lui Mircea Eliade o dublă preocupare: pe lângă găsirea aceluia spațiu care să îi ofere adăpostul și confortul necesar traiului de zi cu zi, scriitorul mai avea nevoie de o încăpere care să-i servească drept bibliotecă și să-i găzduiască măcar o parte din cărțile sale. Acesta notează în *Memorii*: „Apartamentul nostru era la ultimul etaj, al treilea; îl alesesem mai ales pentru că, în afară de o enormă sufragerie-hol și două odăi de dormit, avea o cameră spațioasă, cu ferestrele ocupând un întreg perete, în care puteam instala biroul și bibliotecile”¹⁰, iar odată cu sosirea bibliotecilor „care acopereau toți pereții, din podea până în tavan”, Mircea Eliade mărturisește că „regăsisem oarecum liniștea și solitudinea din mansardă și puteam lucra nopțile la ultimele capitole din *Întoarcerea din Rai*.”¹¹ Cu alt prilej își amintește că „în strada Palade 43, aveam un apartament la etajul III, ultimul etaj, și o grădină plină de trandafiri în față. Strada era melancolică și calmă, cu case încă frumoase, clădite pe la începutul secolului. În 1935, cred că singura casă «modernă» era cea în care locuiam. Îmi plăcuse mai ales pentru ferestrele ei mari, ocupând întreg peretele, și pentru că se afla la 15 metri de stradă. În încăperea cea mai spațioasă îmi instalasem biblioteca.”¹² Și la Lisabona se reiterează aceeași propensiune pentru amenajarea bibliotecii: „Am închiriat această căsuță în iunie, pentru toată vara. [...] În camera cea mai spațioasă, cu ferestre spre grădina interioară, se aflau o masă simplă de lemn cu câteva etajere. Acolo mi-am instalat biblioteca”¹³ După moartea soției sale, Nina, scriitorul a vândut o parte din cărțile sale și s-a mutat la Cascaes: „Am închiriat, pentru șase luni, o casă veche, dar încă solidă, aparținând unei familii de moșieri scăpătați. Casa era așezată într-o străduță pitorească, 13 rua de Saudade, și avea o mică terasă deasupra stâncilor, la câțiva metri de ocean. În cea mai spațioasă dintre încăperi, se aflau câteva rafturi goale,

9 Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*. Vol.II E-O, București, Editura Artemis, 2007, p. 372.

10 Mircea Eliade, *Memorii*, București, Editura Humanitas, p. 118.

11 *Ibidem*, p. 281.

12 *Ibidem*, p. 311.

13 *Ibidem*, p. 381.

destule ca să încapă cărțile pe care le cumpărasem.”¹⁴ Pretutindeni, în *Mărturisirile* sale, se regăsește dorința de a-și instala și ocroti biblioteca, acest spațiu care îi conferă liniște și inspirație.

Ion Petru Culianu a povestit ultimele zile ale scriitorului: „Pentru Mircea Eliade însă, incendiul (care i-a devastat parte din biroul din Meadville Theological Seminary la 18 decembrie 1985) a avut o altă semnificație. Mi-a repetat de atâtea ori că lumea este un camuflaj, că e plină de semne care trebuie descifrate cu răbdarea unui ghicitor în pietre, încât cred că-l înțeleg. Se gândește oare la romanul *Lumina ce se stinge*, la focul care consumă biblioteca și pe savant împreună cu ea?”¹⁵, semn că romanul său de tinerețe a fost un text premonitoriu, rău-prevestitor. Mircea Eliade a fost un obstinat al lecturii, văzând biblioteca drept utopie și purtând-o cu sine nu numai în interiorul său, ci și în exterior, ducând-o pretutindeni ca încrustare aspațială a identității sale creatoare .

În *Încercarea labirintului*, Mircea Eliade mărturisește că „Nimeni nu poate trăi simultan în aceste două universuri spirituale: cel diurn și cel oniric. Îndată ce scriu un roman, intru într-o lume care își are propria sa structură temporală și în care raporturile mele cu personajele sunt de natură imaginară și nu mai sunt de natură critică. Mi s-a întâmplat adesea, atunci când voiam să termin cu orice preț o lucrare pentru care zăbovisem timp îndelungat prin bibliotecă, să fiu obsedat de subiectul unei nuvele, al unui roman”¹⁶, sugestie a faptului că biblioteca este un spațiu polimorf care îi oferă scriitorului inspirația necesară desăvârșirii actului său creator și chiar un spațiu identitar care îi permite cufundarea până în adâncul ființei sale pentru a se regăsi și pentru a crea cu scopul de a împărtăși mai departe ceva din însăși identitarul său.

Sentimentul spațiului ca reper identitar este resimțit în funcție de starea sufletească a ființei care se regăsește în interiorul unui anumit spațiu, acel spațiu unic, deplin, familiar, luat în posesie prin privirea atotpătrunzătoare. „Prezență directă sau mediată, situată în afara sau în interiorul orizontului, orientată sau în derută, fixă sau mobilă, vizând aproapele sau departele, suprafața sau profunzimea, lumea și uneori propria sa prezență, privirea este cea care structurează întreg orizontul vizual. Lectura metaforelor spațiale și descifrarea raporturilor ființei cu lumea (văzută ca peisaj sau univers obiectual) au permis definirea unui sentiment al spațiului”¹⁷, iar acest sentiment al spațiului nu este resimțit numai prin prisma privirii, întrucât atingerea, ascultarea și olfacția sunt simțurile care captează toate detaliile spațiului cu care ființa se identifică: dimensiunea, contururile, culorile, lumina, căldura, melodia, miresmele, spațiul bibliotecii revelându-se drept un întreg orizont vizual, tactil, auditiv și olfactiv.

Abordând biblioteca drept spațiu polimorf, plurivectorizant, dintr-o perspectivă interdisciplinară, merită amintite câteva picturi ale bibliotecii sau ale cititorilor cufundați pe deplin în lectură, în interiorul acestui topos privilegiat. De exemplu, pictorul german Carl Spitzweg, cu reprezentarea sa din 1850, *The Bookworm*, a surprins în prim-planul tabloului său imaginea unui „șoarece de bibliotecă” atât de

14 *Ibidem*, p.392

15 *Ibidem*, p. 512

16 Mircea Eliade, *Încercarea labirintului*, traducere și note de Doina Cornea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990 p. 147.

17 Alina Pamfil, *Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Cluj-Napoca, Editura Dacopress, 1993, p. 26.

pasionat de lectură, încât este reprezentat citind într-o poziție incomodă, stând în picioare, urcat pe o scară, ținând o carte sub braț, alta între picioare, o carte deschisă în mâna dreaptă, iar în mâna stângă având o altă carte deschisă din care citește fiind absorbit complet de lectura acesteia. Aproximarea cărții de ochi poate fi o sugestie a slăbirii vederii sau, din contră, a patosului cu care se dedică lecturii sale. Biblioteca este uriașă, înaltă, întinsă pe toată suprafața pereților care se zăresc în planul îndepărtat al tabloului. Mobilierul este din lemn masiv, sculptat elegant, simetric, dar frumusețea sa este întregită de aranjarea cărților care însuflețesc întregul tablou. Personajul cititor pare a fi la vârsta senectuții, a înțelepciunii, semn al nemăimăsurării trecerii timpului, în momentul descoperirii unei cărți fascinante. Acesta pare să fi pătruns într-o transcendență aspațială. În colțul din stânga, jos, se remarcă o parte dintr-un glob pământesc aflat în nemișcare, încrămenit fiind și el, la rândul său, asemenea cititorului cufundat în lectură.

Carl Spitzweg, *The Bookworm*¹⁸ (1850)

Un alt tablou celebru este *The Librarian*, din 1566, al pictorului italian Giuseppe Arcimboldo, care ilustrează comuniunea omului cu biblioteca sa. Personajul surprins în centrul picturii este mai mult decât un cititor împătimit: este însăși biblioteca. Omul-biblioteca sau biblioteca prefăcută în om ilustrează spațiul intermediar dintre utopie și heterotopie, dar și modul în care identitatea creatoare este încrustată în aspațial și atemporal. În acest tablou, personajul nu pare a fi supus trecerii timpului, ci este eternizat ca o efigie a înțelepciunii atotcuprinzătoare. De fapt, întregul tablou este o alegorie a înțelepciunii care i se oferă ființei prin prisma bibliotecilor purtate cu sine. Imaginea personajului central al tabloului este alcătuită din cărți: trupul este o întregă etajeră a bibliotecii, brațele sunt închipuite din cărți, degetele sunt semne de carte, nasul este cotorul unei cărți, însuși capul este o carte deschisă, sugestie a deschiderii oferite de lectura cărților-constructor.

¹⁸ <https://www.kmw.ch/ausstellungen/carl-spitzweg/> accesat în 25.06.2022.

Giuseppe Arcimboldo, *The Librarian*¹⁹ (1566)

Aceeași pasiune pentru lectură răzbate și din tabloul pictorului austriac Eduard Swoboda, *Ein kleiner Bücherwurm*. Acest „mic șoarece de bibliotecă” este surprins citind într-o poziție incomodă, ghemuit în interiorul mobilierului de bibliotecă, cu cartea pe genunchi, cu capul în mână și cotul sprijinit într-un teanc de cărți. Aflat la vârsta copilăriei, cititorul din prim-planul tabloului are toată viața la dispoziție să se bucure de lectură. Pentru el, timpul pare să se fi oprit în loc asemenea globului pământesc care nu se mai învâрте, ci stă cu respirația întretăiată, rămas în nemișcare asemenea micului cititor. Singură, cartea este animată de răsfoirea curioasă a paginilor sale păstrătoare de înțelepciune și iubire.

Eduard Swoboda, *Ein kleiner Bücherwurm*²⁰ (1902)

¹⁹ https://koaha.org/wiki/II_Bibliotecario_%28Arcimboldo%29 accesat în 25.06.2022.

²⁰ <http://www.artnet.de/k%C3%BCnstler/eduard-swoboda/ein-kleiner-b%C3%BCherwurm-2NngoSIBwfPFN0x8qurCrQ2> accesat în 25.06.2022.

Concluzionând, biblioteca este un spațiu polimorf, plurivectorizant, din care și spre care converg toate sentimentele, ideile, trăirile și chiar identitatea celui care se refugiază în imensitatea acestui spațiu atât de ofertant. Parafrazându-l pe Matei Vișniec, bibliotecile și cărțile pe care acestea le găzduiesc ar putea spune „Vrem să vă dăruim câte o fereastră”, deoarece bibliotecile au „ferestre mari, care dădeau spre stradă, spre piața mare, spre parc, spre școală... [...] Spre gara centrală, spre propriile noastre locuințe [...] Spre trecut și viitor. [...] Spre tot felul de munți, de mări, de nori, de iubiri, de întrebări și de răspunsuri... [...] Și spre noi înșine...”²¹

Bibliografie

- ARCIMBOLDO, Giuseppe, *The Librarian*,
https://koaha.org/wiki/II_Bibliotecario_%28Arcimboldo%29 accesat în 25.06.2022.
- BORGES, Jorge Luis, *Cărțile și noaptea*, Ediție îngrijită, prefață și traducere de Valeriu Pop, Editura Junimea, 1988, Conferința *Poezia sau frumusețea ca senzație fizică*.
- CĂRTĂRESCU, Mircea, *A patra inimă*, în volumul *Care-i faza cu cititul?*, București, Editura Arthur, 2010.
- CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. I A-D, vol. II E-O, vol. III P-Z, București, Editura Artemis, 2007.
- *** *Dicționar Explicativ al Limbii Române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
- ELIADE, Mircea, *Încercarea labirintului*, traducere și note de Doina Cornea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990.
- ELIADE, Mircea, *Memorii (1907-1960)*, Ediția a II-a revăzută și indice de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1997.
- EVSEEV, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994.
- FOUCAULT, Michel, *Des Espaces Autres. Heterotopies*, 1967;
<https://cinedidac.hypotheses.org/files/2014/11/heterotopias.pdf> accesat în 2.04.2021;
- PAMFIL, Alina, *Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Cluj Napoca, Editura Dacopress, 1993.
- PANTEA, Aurel, *Poezie română contemporană. Suport de curs*.
- SPITZWEG, Carl, *The Bookworm*, <https://www.kmw.ch/ausstellungen/carl-spitzweg/> accesat în 25.06.2022.
- SWOBODA, Eduard, *Ein kleiner Bücherwurm*,
<http://www.artnet.de/k%3BCnstler/eduard-swoboda/ein-kleiner-b%3BCherwurm-2NngoSIBwFPFN0x8qurCrQ2> accesat în 25.06.2022.
- VIȘNIEC, Matei, *Vrem să vă dăruim câte o fereastră*, https://naradix.ro/wp-content/uploads/wpcfot_files/f49a129789a6cb283e4eb828fdf4a7d8Vrem%20s%C4%83%20d%C4%83ruim%20c%C3%A2te%20o%20fereastr%C4%83.pdf accesat în 25.06.2022.

21 Matei Vișniec, *Vrem să vă dăruim câte o fereastră*, https://naradix.ro/wp-content/uploads/wpcfot_files/f49a129789a6cb283e4eb828fdf4a7d8Vrem%20s%C4%83%20d%C4%83ruim%20c%C3%A2te%20o%20fereastr%C4%83.pdf accesat în 25.06.2022.